

Otakar Borůvka

Jednota

In: Zdeněk Třešňák (author); Petra Šarmanová (author); Bedřich Půža (author): Otakar Borůvka. (Czech). Brno: Nadace Universitas Masarykiana v Brně, 1996. pp. 157--162.

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/401296>

Terms of use:

© Masarykova univerzita

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

práci. Věnovala jí veškerý svůj zájem, třebaže sama mohla mít nemalé vědecké ambice. V roce 1928 složila zkoušku dospělosti na Českém státním dívčím reálném gymnaziu v Brně a v roce 1929 zahájila studium na filozofické fakultě Masarykovy univerzity – absolvovala jako jedna z prvních, ne-li vůbec první žena vysokou školu 10. 4. 1935 a 20. 4. 1937 dosáhla hodnosti doktor filozofie. V roce 1929 se věnovala studiu francouzštiny na univerzitě v Grenoblu, v červenci a srpnu 1932 studovala angličtinu v Oxfordu. Byla mou vysoce odbornou spolupracovnicí a za to všechno jí v první řadě patří můj dík.

Dcera Yvona, která mě následovala a rovněž vystudovala naši přírodovědeckou fakultu, mě také bohužel ve své smrti předběhla. Do poslední chvíle svého života obětavě i na úkor péče o vlastní rodinu o svého otce pečovala a já jsem jí povinován upřímnými díky.

Syn inženýr Otakar také vystudoval v Brně, ale posléze v roce 1980 odešel s manželkou do Švýcarska, kde založil novou existenci, a myslím, že také on ponese jméno Borůvka k úspěšnému ohlasu.

A samozřejmě, nepřehledná a nevyjmenovatelná řada mých spolupracovníků, přátel, kolegů i studentů . . . , všech těch, které jsem nemohl jmenovat, na které nestačilo pero ani paměť, všichni ti zaslouží moje poděkování za život uprostřed matematiky.

Jednota

Je asi přirozené, že všechny moje vzpomínky jsou velmi úzce spjaty se vzpomínkami na mé učitele, k nimž jsem vždy choval hlubokou vděčnost, na řadu věrných přátel, s nimiž jsem prožíval dobrá i zlá období svého života, na žáky a studenty, s nimiž jsem se stýkal nejen na půdě vysokých škol, ale také na půdě naší brněnské pobočky JČMF – Jednoty československých matematiků a fyziků.

Pohlédnu-li dnes zpátky, celá její činnost se mi jeví jako nedílná součást širokého vědeckého, odborného, kulturního, výchovného a do

značné míry i společenského života Brna. Myslím, že moje pocity bude přesně odrážet, když řeknu, že v ní nebylo tak zvaných „velkých událostí“, ale vždy byla vrchovatě naplněna drobnou, svědomitou a vytrvalou prací velkého množství jednotlivců. Ti netoužili, aby za to byli jmenováni, prací zaměřenou k ustavičnému rozkvětu naší matematiky, fyziky a techniky, k podpoře nadějných talentů, snah a práce studentů a tím vším k prospěchu celé naší společnosti.

Já jsem do Jednoty vstoupil už v roce 1919, hned po prvním semestru studia na technice. Uvádím to proto, abych dokumentoval, jaké popularitě se tehdy Jednota mezi studenty těšila. V té době totiž, po rozpadu rakousko-uherského mocnářství, se síně brněnské techniky naplnily sty posluchačů několika studentských generací – od nejmladších studentek, ke kterým jsem patřil i já, až po vousaté válečníky v nejrozmanitějších uniformách našich i cizích armád.

A cesta nás všech do Jednoty nevedla přes okázalé náborové akce, ale přes skromnou vývěsní skříňku ve vestibulu techniky, tehdy v budově na Veveří ulici, a pochopitelně přes dobré zkušenosti a mínění studentů.

To ovšem muselo být vyvoláno a podmíněno jistými skutečnostmi. Zamýšlím-li se dnes nad přitažlivostí, kterou pro nás už tehdy Jednota měla, docházím k závěru, že to bylo především vlivem osobností tehdejších profesorů matematicko-fyzikálních předmětů, možnostmi, které Jednota poskytovala k širšímu mimoškolnímu vzdělávání v těchto oborech i k přátelskému setkávání zájemců o ně, a konečně, i když třeba ne v takové míře, jak by studenti uvítali, vlivem některých výhod, zejména možností nakoupit levnější učebnice a knihy, nebo alespoň získat přednostní právo pro jejich koupi.

Především ale musím vyzvednout působení dlouholetého předsedy brněnské Jednoty profesora Vladimíra Nováka, vynikajícího fyzika, autora řady odborných příruček a knih, budovatele Kounicových kolejí, ušlechtilého člověka, „táty studentů“, jak se mu všeobecně říkalo. A samozřejmě velké osobnosti profesora Matyáše Lercha, dále profesora deskriptivní geometrie na české technice Miloslava Pelíška,

muže nanejvýš skromného, přísných mravů a – jak se později ukázalo – velkorysého mecenáše naší vědy a brněnské Jednoty.

Ať už to byly poutavé přednášky z fyziky doprovázené často mnoha diapozitivy, které profesor Novák jakožto odborník ve fotografii a autor původních fotografických tisků sám a s velkou oblibou pořizoval, nebo záblesky okouzlujících poznání v jinak nesnadno přístupných přednáškách profesora Lercha, nebo malá deskriptivářská díla, která předváděl profesor Pelíšek v rámci svých přednášek propracovaných do nejmenších podrobností, na všech těchto událostech jsem viděl výraz lidské i odborné velikosti svých učitelů.

Na technice ovšem byla řada dalších učitelů, s nimiž jsem se později po mnoho let stýkal i na půdě Jednoty. K některým z nich mě použalo vřelé přátelství: František Nachtikal, Jan Vojtěch, Karel Čupr, Juraj Hronec, Josef Klíma, Bohumil Kladivo, Vladimír Mašek . . .

Zvlášť pěknou vzpomínku mám na rok 1920. V zápise ze schůze Jednoty čtu, že jsem byl zvolen do blahopřejné deputace profesorů a studentů, která na návrh doktora Nachtikala byla vyslána do bytu profesora Matyáše Lercha na Úvoze č. 62, aby mu jménem Jednoty popřála k 60. narozeninám. Stalo se 20. února 1920.

Živě si vzpomínám, že na mne tenkrát hluboce zapůsobilo jeho vyprávění, jak se na předchozím působišti, na univerzitě ve švýcarském Freiburgu stávalo, že přišel k přednášce a posluchárna zela prázdnotou, takže si chodil své posluchače vyzvednout do blízké kavárny. Z jeho vyprávění čísel vřelý vztah ke studentům, a já teprve mnohem později jsem si stále uvědomoval, že i tato událost, ve vztahu k členství v Jednotě, ovlivnila mé další osudy.

Neméně je však asi ovlivnila i druhá událost, na kterou rád vzpomínám. V roce 1921 byl profesor Novák podruhé zvolen rektorem brněnské techniky a při té příležitosti obdržel od svého přítele chemika žijícího v Americe jistý nemalý peněžní dar s tím, aby ho použil, jak uzná za vhodné. A profesor Novák učinil, co bylo pro něj charakteristické: rozhodnutí, jak s darem naložit, ponechal na brněnské Jednotě, která vzápětí vypsala soutěž o „Novákovu cenu“ za vědecké před-

nášky z oboru matematiky a fyziky, které se mohli zúčastnit posluchači všech brněnských vysokých škol. O cenu se tenkrát ucházely čtyři práce, z nichž tři měly být odměněny. Já jsem se zúčastnil přednáškou „O redukci bilineární formy a svazku bilineárních forem“ a odnesl jsem si druhou cenu.

Brněnská pobočka Jednoty, pokud se týče odborné, vědecké a pedagogické činnosti, se ovšem neomezovala jen na činnost vysokého školství. Patří jí dík i za péči, kterou věnovala středním školám a jejich studentům. Tak například v roce 1923 a později v roce 1936 znovu uspořádala výstavky počítacích strojů, planimetrů, nových fyzikálních přístrojů upravených pro střední školy a jiných studijních pomůcek. S velkým zájmem se také setkávaly příležitostně přednášky, které členové brněnské Jednoty konávali v matematicko-fyzikálním kroužku v Bratislavě, vedeném profesorem Teisslerem, který později působil i v Brně. I mně se tam v roce 1936 dostalo velmi milého přijetí.

Brněnskou pobočku Jednoty československých matematiků a fyziků v té době vedl profesor Vladimír Novák. Byl jejím předsedou od roku 1916 až do začátku roku 1939, tedy celkem 23 let, a v mých vzpomínkách mu jistě patří čestné přední místo.

Myslím si, že ke cti brněnské pobočky Jednoty patří, že její činnost pokračovala i za období krutého ponižování našich národů za německé okupace, v Protektorátu Čechy a Morava. Byla to pro nás jediná možnost odborných schůzí, z nichž jsme čerpali nejen poučení, ale i posilu a naději do budoucna. Za dobu okupace se jich uskutečnilo zhruba padesát, většinou v místnostech některých brněnských středních škol, zejména v budově gymnázia na nynější třídě Kapitána Jaroše nebo vyšší průmyslové školy v Sokolské ulici.

To se ovšem neobešlo bez vážného osobního nebezpečí pro profesory tehdejších středních škol, kteří nám místnosti ochotně zajišťovali a propůjčovali.

A nemohu nevpomenout světlé památky vzácných členů naší Jednoty profesorů Bohumila Kládiva, Josefa Sahánka a Bedřicha Pošpíšila, kteří v době okupace položili své životy.

Velmi bohatý nejen odborný a vědecký, ale i společenský život se rozbujel v brněnské pobočce Jednoty hned po skončení války. Jako kdyby se protrhla dlouho uměle udržovaná hráz a vody zase měly volný průchod. Pochopitelně už zde nebyli někdejší vážení profesori z předválečných let nebo neměli už dostatek sil na aktivní práci, dokonce mnohé z nás mladších, kteří zaplatili za naši svobodu daň nejvyšší, jsme museli oželet, ale i za ně jsme se pustili do aktivní činnosti. Koneckonců byl tu nepřehledný zástup studentů, dychtivých posluchačů, a tak jsme všichni najednou cítili, že není možné plnit jenom svoje povinnosti a nic víc. A tak jedna akce stihala druhou, přednášky, výstavy, zájezdy, exkurze . . . , co chvíli přicházeli pedagogové i studenti brněnských škol s novými náměty.

Velmi dobře se například ujaly naše „Diskuse o nových pracích brněnských matematiků“, o kterých jsem se už zmínil a které jsem navrhl někdy v roce 1954. Konaly se každé pondělí až v půl páté odpoledne, a přesto zaznamenávaly značnou účast posluchačů i zájem přednášejících. Nejen o jejich kvalitě, ale i potřebě svědčí třeba i to, že přetrvaly až do šedesátých let. Tak kupříkladu plán přednášek na nich musel být sestavován dlouhodobě, nejméně na půl roku. V prvním pololetí roku 1960 – pro sto třinácté až sto osmnácté pondělí – si například zadali svoje přednášky už koncem roku 1959 profesori a docenti Šik, Horák, Novák, Kosmák, Novotný a Borůvka. Kromě předem přihlášených přednášek měl ovšem každý možnost vyžádat si čas pro mimořádné sdělení o nových výsledcích, což bylo hojně využíváno, takže „pondělek“ se mnohdy značně protáhl. Přestože sdělení nesmělo přesáhnout 30 minut.

Bohužel během doby, někdy v polovině sedmdesátých let, se i pravidelná pondělní setkání přestala konat. Myslím však, že nikoliv vinou organizátorského pochybení činovníků Jednoty či nevůlí někoho, ale prostě proto, že pro taková setkání pominuly podmínky. Většina vědeckých pracovníků se stáhla více do soukromé ulity, katedra matematiky se začala členit do řady specializací a pedagogičtí i vědečtí pracovníci právě tak, takže cestičky od jednoho k druhému, které jsme

my tak pečlivě udržovali, začaly zarůstat starostmi každého jednotlivce – jinými, odlišnými, více vlastními.

Myslím si ovšem, že tím neutrpěla ani Jednota československých matematiků a fyziků, ani její činnost, jako spíš jednotlivci, kteří výměnu zkušeností, vzájemné diskusní setkávání a osobní kontakty poněkud podceňují.

Já však věřím, že poslání Jednoty zůstane stále především ve sdružování jejích členů – vědeckém i společenském – a v péči o ně.

Kriterium pravdy

Útržky z posledních rozhovorů

„Chtěl bych vzpomínat na skutečnosti, které byly v mém životě podstatné nejen pro mne osobně, ale hlavně pro matematiku i pro budoucí matematickou generaci“, zdůrazňoval na samém začátku svých vyprávění profesor Borůvka.

Ještě několik dnů před smrtí, upoután na nemocniční lůžko, ale duševně zdravý a mimořádně čilý, snad s tušením blížícího se loučení, přemýšlel, co ještě ke svému vyprávění dodat. A jako by celý svůj život chtěl podrobit jakémusi kriteriu pravdy, pokračoval:

„Vždycky jsem se snažil dodržovat pravidlo, že o každém výsledku je třeba pochybovat, dokud se jeho pravdivost nepotvrdí důkazem. Asi bych se neměl tohoto pravidla vzdát ani na sklonku života.

Letos v květnu jsem oslavil své šestadevadesáté narozeniny, což je hodně, ale ne nejvíc, a já nechci, aby moje vzpomínání vyznívalo jako nějaký nekrolog nad léty minulými, nad jedním z životů kterékohoiv z nás. A možná právě proto, že nikdo z nás neví, který den bude jeho dnem posledním, jsem se snažil vědomě a podle svých sil v každém z nich naplno žít a pracovat. Tak jako žili moji učitelé – Matyáš Lerch,